

Het vormenrijke geslacht Rhododendron (deel 1)

door Theo Leijdens

Er zijn Rododendrons en Rododendrons. In het eerste het beste tuincentrum kom je een frappante variatie tegen. Je ziet wintergroene met flink blad en forse bloemtrossen, maar ook wintergroene met miniblaadjes en kleine bloemetjes. Er zijn wintergroene zogenaamde Japanse Azalea's en bladverliezende Azalea's. En dan blijken er ook nog *Rhododendron*-vormen te zijn die je in een tuincentrum nooit tegenkomt. Dat leek me allemaal interessant genoeg om er wat dieper op in te gaan.

Volgens de huidige indeling behoort Rhododendron, samen met een heleboel andere geslachten, tot de familie van de Ericaceae, de Heide-familie. Het geslacht Rhododendron is groot. Precieze botanici tellen er wat minder, maar de rekkelijken komen op ongeveer 1000 soorten. Dat is in vergelijking met andere geslachten echt veel. De toch ook niet kinderachtige Rosa en Quercus bijvoorbeeld komen er in vergelijking maar bekaaid af.

Vormenrijkdom over de hele wereld

De natuurlijke omgevingen waarin wilde *Rhododendron*-soorten voorkomen lopen nogal uiteen: van de Noordpoolcirkel tot Australië en van Europa via Noord-Amerika tot en met Azië. Van laagland tot hooggebergte en van ijzige gebieden tot de tropen. Een interessante verklaring over de oorzaken van die verspreiding wordt gegeven op het internet: <https://www.rhododendron.org/v47n3p139.htm>

Afhankelijk van de omstandigheden waarin het geslacht zich de afgelopen tientallen miljoenen jaren moest zien te handhaven, zijn de verschijningsvormen heel verschillend geworden. Je hebt bomen van 30 meter, maar ook kruipertjes van vijf centimeter. Er zijn er met blad van een halve meter maar ook van met blad van millimeters. Ze kunnen bloemtrossen hebben als een kinderhoofd of bloemtrosjes als een duimnagel. Je kunt wintergroene aantreffen tot volkomen kale in de winter en ze hebben een uitzonderlijke bloemkleurvariatie. Ze lopen uiteen van soorten die iedereen onmiddellijk als *Rhododendron* herkent, tot soorten waar alleen wetenschappers nog een *Rhododendron* van kunnen maken.

De vormenrijkdom, de dikwijls uitbundige bloei en de diversiteit aan bloemkleuren hebben in de loop van de afgelopen paar honderd jaar veel kwekers ertoe aangezet tuinhybriden te kweken. Er bestaan inmiddels zo'n 30.000 geregistreerde hybride-cultivars. Het hadden er nog veel meer kunnen zijn, maar door de uiteenlopende evolutie is het onderling kruisen tussen soorten lang niet altijd mogelijk.

De Chamberlain-indeling

In het jaar 1900 was er nog geen inzicht in de echte omvang van het geslacht. Het aantal hier bekende soorten was gering. Pas rond het begin van de 20^e eeuw werden door een hele reeks beroemde 'plant-hunters' voornamelijk vanuit Azië in een razend tempo vele honderden nieuwe soorten naar Europa gebracht. Daar werden ze enthousiast verzameld, arboretums en fanatieke particulieren maakten er willig plek voor. Kwekers stortten zich op de vermeerdering en op het samenbrengen van de beste eigenschappen in een stroom hybriden. Ook wetenschappers kwamen gretig op die aanvankelijk onoverzichtelijke, steeds maar groeiende soortenberg af en probeerden er fanatiek orde in te scheppen. De ene na de andere verhandeling over de soorten-samenhang werd gepubliceerd en vervolgens afgewezen, herzien of aangevuld.

Zo aan het eind van de 20^e eeuw was er uiteindelijk een verwantschapsindeling, gebaseerd op de bijdragen van velen, waar iedereen zich min of meer in kon vinden en al die 1000 soorten een plekje hadden. De 'Chamberlain'-indeling wordt die genoemd. De opbouw ervan is hiërarchisch. (Zie kader.)

Het geslacht *Rhododendron*,
opgesplitst in 8 subgeslachten
de subgeslachten verder verdeeld in totaal 12 secties
elke sectie verdeeld in subsecties, gezamenlijk een stuk of 60
de 1000 soorten verdeeld over de subsecties.

Al die subgeslachten, secties en subsecties kregen elk mooie wetenschappelijke namen zoals: *Hymenanthes*, *Tsutsusi*, *Pentanthera*, *Helirolepida* - een stuk of 80 in het totaal. De Chamberlain-indeling met al zijn fraaie namen is tot op de dag van vandaag wel heel erg ingeburgerd.

Goetsch versus Chamberlain

Tientallen miljoen jaren geleden kreeg het geslacht voor het eerst vorm. Toen was er nog maar één soort. Je vraagt je af hoe deze oer-*Rhododendron* het voor mekaar heeft gekregen zich tot de huidige 1000 soorten te ontwikkelen.

Een deel van het antwoord op die vraag werd in 2005 gegeven in het 'Goetsch rapport', waarin op basis van DNA-onderzoek de meest waarschijnlijk doorlopen evolutie-routes worden weergegeven. Het rapport geeft de conclusies ondermeer in grafische presentaties, in zogenaamde fylogrammen. De Goetsch-fylogrammen zijn te vinden op: <http://www.rhododendron.dk/Goetsch-E-Hall-2005.pdf>. Voor de geïnteresseerden: een overzichtelijke 'handleiding fylogrammen lezen' vindt u op [http://www.mycologen.nl/Coolia/PDF-files/Coolia55\(2\)87-94Aanen_bomen_lezen.pdf](http://www.mycologen.nl/Coolia/PDF-files/Coolia55(2)87-94Aanen_bomen_lezen.pdf).

Hier en daar lopen de verwantschapsstructuren van Goetsch en Chamberlain stevig uiteen. In tegenstelling tot Chamberlain laat Goetsch het indelen in groepen voornamelijk over aan de gebruiker. Het aantal door Goetsch onderzochte soorten is relatief bescheiden, minder dan 10% van het totaal. Er is wel voor gezorgd dat in het onderzoek de gehele breedte van het geslacht werd bestreken. Voorlopig moeten we zowel deze als de decennia lang doorwrochte 1000 soorten-indeling van Chamberlain allebei gebruiken. Goetsch voor inzicht in de evolutionaire ontwikkelingen en Chamberlain om de - weliswaar nog 'ouderwets' - vastgestelde relaties van de nog niet door Goetsch onderzochte soorten naast de wél onderzochte te kunnen leggen.

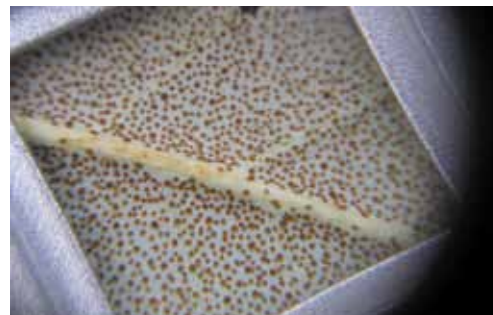
Als in de toekomst het hele geslacht, alle 1000 soorten, met behulp van de meest moderne onderzoeksmethoden in kaart is gebracht, dan hebben we Chamberlain niet meer nodig. Maar zover is het nog niet. Tot dat moment moeten we, om overzicht te houden, stukje bij beetje improviseren. Hierna volgt een indeling die zo goed mogelijk recht doet aan de huidige stand van Goetsch met, nog steeds, zware ondersteuning van Chamberlain. De gebruikte groepsnamen zijn zoveel mogelijk van de Chamberlain-indeling afgeleid. Hopelijk is het resultaat zodanig dat die als logisch wordt ervaren. In de tekst wordt de geslachtsnaam *Rhododendron* hier en daar afgekort tot: R.

Groep 1: Vireya Rododendrons

Deze groep behoort, net als GROEP 2, tot de geschubde Rhododendrons. Geschubd, dat slaat op een eigenschap die uniek en consequent bij deze beide groepen voorkomt, schubjes op bovengrondse plantdelen, het beste te zien op de achterzijde van het blad. Met een loepje lukt dat prima, maar met het blote oog en voldoende licht wil het dikwijls ook nog wel.

Rhododendron lochae

loepfoto-schubben

Er zijn er heel veel in het wild, ongeveer 300 soorten, allemaal uit Z.O. Azië en daarvan zijn veel fraaie hybriden gemaakt. In tuincentra zullen we ze niet zomaar tegenkomen, want bij ons zijn ze allemaal, zonder uitzondering, in de verste verte niet winterhard. Jammer genoeg, want vele zijn zeer mooi en sommige hebben welriekende bloemen. Een poosje heb ik de plant die op de foto staat geprobeerd: 's-zomers buiten en 's-winters binnen. Maar na een paar jaar vond hij het welletjes en ging dood. Tenzij je beschikt over een vorstvrije kas, wordt het hier niks met deze mooie bloeier. En kruisen voor een betere winterhardheid met de geschubde Rododendrons van groep 2? Dat schijnt niet te kunnen.

Bronnen:

The Rhododendron Species van H.H. Davidian
The Encyclopedia of Rhododendron Species van Peter A. Cox and Kenneth N.E. Cox
Hardy Rhododendron Species, James Cullen
De in de tekst aangegeven websites

wordt vervolgd in Aesculus 62